

Powers of Theory: Capitalism, the State, and Democracy

Çağkan Sayın*

Atılım Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Robert R. Alford ve Roger Friedland. 1985. *Powers of Theory: Capitalism, the State, and Democracy* [Kuramın Güçleri: Kapitalizm, Devlet ve Demokrasi] Cambridge: Cambridge University Press, 502 sayfa. ISBN 0-521-31635-9 paperback.

Aynı kavrama yönelik birbirinden farklı ve uzlaşmaz görünen açıklamaların varlığı sosyal bilimleri bir yandan çok boyutlu kılarak zenginleştiren, diğer yandan da yarattığı karmaşa nedeniyle zaman zaman açmaza götüren bir özellik olsa gerek. Örneğin devlet, demokratik sorumluluklarından kaçınmaya eğilimli ve bireylerin demokratik süreçler/kurumlarla güçlendirilmesi yoluyla sınırlandırılması gereken bir yapı mı? Toplumdan ve iktisadi güçlerden özerk, bürokratik ve egemen bir örgüt mü? Ya da doğrudan kapitalistlerin denetiminde olan bir aygıt veya kapitalizmin yeniden üretilmesinin bir aracı mı? Daha da ötesi, devlet kavramı bu tanımlardan yalnızca birisine oturtulmak durumunda mı? Devlet olgusunun farklı yönlerini ön plana çıkartarak devleti, toplumu ve aralarındaki ilişkiyi

* csayin@atilim.edu.tr

anlamaya ve açıklamaya çalışan farklı kuramlar, aralarındaki uyumsuzluklar giderilerek, bir meta-kuram çerçevesinde biraraya getirilebilir mi?

İşte bu bağlamda Alford ve Friedland'ın, temel devlet kuramlarının ötesine geçmeye çalışan meta-kuram arayışları devreye giriyor. Kuramın Güçleri: Kapitalizm, Devlet ve Demokrasi, devletle ilgili üç temel kuramın kapsamlı bir incelemesinin ve analizinin gerçekleştirildiği bir kitap. Bu temel kuramlar ise yazarların nitelendirmesi doğrultusunda çoğulcu, yönetimci ve sınıf perspektifleri ki bunları liberal çoğulcu, seçkinci (Weberci) ve (Neo) Marksist kuramlar olarak adlandırmak ciddi bir fark yaratmıyor.

Yazarlar bu kitabı yazmaktaki temel amaçlarını her bir perspektifin devleti, toplumu ve aralarındaki ilişkiyi sorgulama biçimini tanımlamak, perspektiflerin temel özelliklerini ve varsayımlarını gözden geçirmek ve ileri kapitalist demokrasilerde daha kapsamlı bir devlet kuramına ulaşabilmek için bütünsel bir çerçeve sunabilmek (xiii) biçiminde tanımlıyorlar. Bu doğrultuda, siyaset bilimi, sosyoloji ve iktisat alanlarında gerçekleştirilmiş ve Batılı kapitalist toplumlarda devletin doğası ve yapısını konu alan yüzün üzerinde çalışmayı inceleyerek, her bir perspektifin altyapısını oluşturan kuramsal ve görgül çalışmaların içeriğini analiz ediyorlar. Varılmaya çalışılan hedef ise daha açıklayıcı ve çok boyutlu bir devlet kuramı oluşturabilmek adına öncelikle bir sınıflandırma yaratabilmek ve bu sınıflandırmadan hareketle, farklı perspektifleri bir meta-kuram çerçevesinde birleştirmek biçiminde belirginleşiyor. Bu doğrultuda yazarlar, her bir kuramın analiz ve açıklama açısından güçlü yönlerinin yanı sıra zayıf yönlerini¹ ortaya koyarak, diğer kuramlardan neleri ödünç alması gerektiğini açıklığa kavuşturup, kendi kuramsal sentezlerini geliştirmeye çalışıyorlar.

Alford ve Friedland'ın bu kitaptaki en temel savları, her kuramın kendisine özgü merkezi bir ilgi alanının² olduğu ve kuramın açıklama gücünün bu ilgi alanına bağlı geliştiği, ancak benzer biçimde, her kuramın merkezi ilgi alanı dışında kalan konularda açıklama gücünü kaybettiği düşüncesine dayanmaktadır. Merkezi ilgi alanı ise belirli bir dünya görüşünü³ ve analiz seviyesini içeren bir bakış açısı olarak kurgulanmıştır. Diğer bir deyişle, her kuramın devlete, topluma ve aralarındaki ilişkiye farklı bir analiz seviyesinden baktığı ve devletin belirli bir bileşenini merkeze alarak anlama ve açıklama çabasına giriştiği varsayılmaktadır. Bu doğrultuda, çoğulcu perspektifin devletin demokratik bileşenine odaklanarak, analiz seviyesi olarak bireyi; yönetimci perspektifin devletin bürokratik bileşenine odaklanarak, örgütsel/kurumsal analiz seviyesini; sınıf perspektifinin ise devletin kapitalist bileşenini ve toplumsal analiz seviyesini temel aldıkları iddia edilmektedir. Haliyle her kuram, kendi odak noktası ve analiz seviyesinde diğerlerinden daha etkili ve tutarlı bir açıklama gücüne sahip olmakta, ancak diğer kuramların analiz seviyeleri ve odak noktaları düzeyinde de açıklama gücünü ve üstünlüğünü kaybetmektedir. Her bir kuramın

¹ Yazarların deyimiyle her kuramın 'sessiz kaldığı' yönleri.

² Home domain

³ Her bir kurama özgü, devlet, toplum ve aralarındaki ilişkilere yönelik varsayımlar kümesi.

bakış açısının yanı sıra, diğer kuramların merkeze aldığı kavramları nasıl gördüğü⁴ üzerine kurgulanan ve kitabın ilk üç bölümünü oluşturan bu sınıflandırma, kitabın en güçlü ve özgün yönünü oluşturmakta, ancak ileride değinileceği üzere, en temel zaafı da aynı noktadan türemektedir.

Yaratılmaya çalışılan sınıflandırma doğrultusunda her kurama atfedilen temel özellikleri kısaca özetleyecek olursak, çoğulcu kuramın merkezi ilgi alanı, bireylerin ve grupların siyasi davranışlarını ve aralarındaki etkileşimin yönetimin kararlarını nasıl ve ne derecede etkileyebildiğini içermektedir. Haliyle siyasi ilişkilerin temelini bireyler/gruplar arası etkileşimler ve mübadeleler oluşturmakta ve temelde toplumun kültürel boyutuna odaklanan bu kuram toplumu, belirli kültürel değerlere sosyalleşmiş, farklılaşmış ve birbirleriyle etkileşim halinde olan bireyler topluluğu olarak ele almaktadır. İktidar, bireylerin/grupların yönetimin kararlarını etkileyebilme kapasitesine bakılarak gözlemlenebilir, durumsal ve devingen süreçlerden ibaret varsayarak 'etkileme' olarak nitelendirmektedir. Devlet ise demokratik sorumluluktan kaçınma eğilimli ve bireylerin demokratik süreçlerle güçlendirilmesi yoluyla gücü sınırlandırılması gereken tehditkar bir varlık ya da yapı olarak belirginlik kazanmaktadır.

Yönetimci perspektif ise merkezi ilgi alanını örgütsel yapılar ve örgütler arası ağlar ekseninde oluşturarak, bürokratik yapılar ve bu yapıları kontrol eden seçkinlerin hakimiyetine odaklanmaktadır. Bu perspektifte devlet, toplumdan ve iktisadi güçlerden özerk, en merkezi ve bürokratik örgüt olarak görülmektedir. Toplum ise kaynakların kıt olduğu karmaşık bir çevrede, seçkinler tarafından yönetilen örgütler bütünü olarak değerlendirilmektedir. Haliyle bu kuramın içerdiği temel araştırma konuları, bürokratik örgütlerin yapıları, işlevleri, kurdukları iktidar koalisyonları ve seçkinlerin bu örgütler aracılığıyla sağladığı toplumsal hakimiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi ilişkilerin temelini örgütler arası çatışmalar oluşturmakta, iktidar ise devingenlikten/durumsallıktan uzak ve yapısal bir nosyon olarak ele alınmaktadır. Diğer bir deyişle, siyasi, toplumsal ve iktisadi alanlarda uzun süreli egemenlik kurmuş yapılara odaklanılmakta ve bu perspektifte 'hakimiyet' olarak nitelendirilen iktidar, devletin özerklik derecesi ve bürokratik örgütlerin birbirleri üzerinde egemenlik kurabilme kapasitelerine bakılarak gözlemlenebilecek bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Yapısal iktidar ağlarının temel alınması nedeniyle, bu perspektifin toplumun siyasi boyutuna odaklandığı varsayılmaktadır.

Devletin kapitalist bileşenine odaklanan sınıf perspektifi ise devletin kapitalist toplumlarda oynadığı rolden hareketle, kapitalizm, devlet ve demokrasi arasındaki ilişkileri açığa çıkartmaya çalışmaktadır. Kapitalizm, toplumsal ilişkilerin temelini belirleyen bir üretim biçimi olarak belirginlik kazanmakta ve kapitalizm tarafından belirlenen ilişki ağları analiz edilerek, devletin kapitalizme ya da kapitalistlere olan bağımlılığı irdelenmektedir. Toplumun iktisadi boyutu merkeze alınmakta ve ana varsayımlar 'toplumsal ilişkilerin/ toplumluların tarihsel olarak belirli bir üretim biçiminin dayattığı koşullar ve kısıtlılıklar

⁴ Örneğin, çoğulcu perspektifin devletin bürokratik ve kapitalist bileşenlerini nasıl gördüğü, ya da yönetimci perspektifin devletin demokratik ve kapitalist bileşenlerini nasıl değerlendirdiği.

çerçevesinde yeniden üretildiği' düşüncesinden türetilmektedir. Dolayısıyla modern toplum, kapitalist üretim biçiminden kaynaklanan çelişkilerin ve sınıf mücadelesinin alanı olarak görülmektedir. Toplumdaki mevcut üretim ilişkilerinin devleti belirlediği varsayımını temel alması nedeniyle, bu perspektifin toplumsal analiz seviyesinden hareketle devleti açıklamaya giriştiği öne sürülmektedir. Siyasi ilişkilerin temeline sınıf mücadelesi oturtulmakta ve sistemik bir şekilde işlediği varsayılan iktidar, örtük ve gözlemlenmesi güç bir sürece karşılık gelmektedir. Bu doğrultuda, 'hegemonya' olarak nitelendirilen iktidar, aslen sömürüye yönelik toplumsal ilişkileri sistemik bir biçimde yeniden üreten süreçlerde kendisini göstermektedir. Kapitalist üretim biçiminin gereksinimleriyle kısıtlanmış bir aygıt olan devlet ise kapitalizmin gereksinimlerine ya da kapitalistlere bağımlılık ekseninde özerklikten uzak bir yapı ya da varlık olarak ele alınmaktadır.

Alford ve Friedland kitabın dördüncü ve son bölümünde ise daha geniş bir kuramsal çerçeve oluşturabilmek adına her perspektiften aldıkları temel yönleri biraraya getirmeye, yani farklı analiz seviyelerini birbirleriyle bağlantılandırmaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla yazarlar, her perspektifin temel argümanlarını, kapitalizmin tarihsel gelişimi, devlet, demokrasi ve diğer perspektiflerin temel mantığı ile ilişkilendirmektedirler. Siyasetin bu üç farklı perspektife ve tarihsel süreçlere nasıl eklemlendiğinden hareketle belirlenen ve kitabın 411. sayfasında şematize edilen kuramsal çerçeve, her bir kuramın iktidara ilişkin analiz seviyesini⁵ kapsayan ve bu seviyeler üzerinden farklı siyaset biçimlerini⁶ tanımlamaya çalışan bir siyasi spektrum tipolojisinden oluşmaktadır.

Daha önce belirttiğimiz üzere, yaratılmaya çalışılan üçlü sınıflandırma ve buradan hareketle bir meta-kurama ulaşabilme arayışı kitabın özgün yönünü oluştururken, paradoksal bir biçimde en temel zaafını da ortaya çıkartmaktadır. Bu zaaf ise birbirinden farklı kuramları, çalışmalarını ve yazarlarını sınıflandırabilme kaygısının kaçınılmaz olarak yarattığı 'indirgemecilik' olarak nitelendirilebilir. Konu, içerik, dünya görüşü gibi noktalarda birbirinden ciddi anlamda farklılaşan çalışmalar ve yazarları aynı kategoriler altında toplanarak aralarındaki özsel farklılıklar büyük ölçüde görmezden gelinmektedir. Örneğin, Charles Tilly, Theda Skocpol, Daniel Bell ve Wright Mills'i yönetimci perspektif altında biraraya getirmek ve bu perspektife atfedilen özelliklerle ilişkilendirmek, bu düşünürlerin çalışmalarının eksik bir okuması olarak nitelendirilebilir. Skocpol (1979) ya da Tilly (1975, 1978) gibi sosyal hareketler, siyasi yapı ve devletin iktidarı arasındaki ilişkilere odaklanan düşünürlerin, Daniel Bell (1958) ve Wright Mills (2000) gibi bürokratik yapılara ve seçkinlerin egemenliğine odaklanan düşünürlerle aynı dünya görüşü içerisinden konuştuklarını varsaymak bu durumun somut bir örneğini oluşturmaktadır. Analiz açısından devletin de en az üretim biçimi kadar önemli olduğu savından hareketle Skocpol (1979, 1985), birbiriyle içbağımlı gördüğü modern devleti oluşturma ve kapital birikimi süreçlerinin yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası bağlamları karşılıklı bir etkileşimle

⁵ Sınıf perspektifi-sistemik iktidar; yönetimci perspektif-yapısal iktidar; çoğulcu perspektif-durumsal iktidar.

⁶ Sosyalist siyaset, reformist siyaset, liberal siyaset, muhafazakar siyaset, gerici siyaset, faşist siyaset

belirlediğini iddia etmektedir. Haliyle, Skocpol'ün devlet-merkezci analizi farklı açılardan eleştiriye açık olsa bile, toplumsal analiz seviyesi ve devletin kapitalist bileşeni konularında 'sessiz kaldığı' bunlardan biri olmamalıdır. Oysa Alford ve Friedland'ın sınıflandırmasında yönetimi perspektife atfedilen temel özellik, devleti egemen seçkinlerin bir aracı olarak görmesi ve devletin kapitalist ya da demokratik bileşenini büyük ölçüde görmezden gelmesi biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, toplumsal ve bireysel süreçler sağlam bir biçimde analiz edilememekte çünkü bu süreçlerin, tek yönlü bir biçimde, seçkinlerin stratejileri ya da devlet gibi devasa bürokratik örgütlerin buyrukları tarafından belirlendiği varsayılmaktadır. İşte bu noktada derinlemesine bir okumadan yoksun kalan sınıflandırma çabası, 'seçkinci-Marksist' ya da 'çoğulcu-seçkinci' gibi kategorik zıtlıklar üzerinden kurgulanan bir toptancılıkla sonuçlanabilmektedir. Birbirinden farklı ve çok boyutlu birçok çalışma, sınıflandırma adına tek boyutlu bir kalıbın içerisine sığdırılmaya çalışılmakta ve her kalıp yapay bir ideal-tip kategorisi olmaktan öteye gidememektedir. Bu nedenle, kapsayıcı bir meta-kuramdan ziyade, oldukça muğlak ve sorunlu olduğu iddia edilebilecek bir siyasi spektrum tipolojisine ulaşılmaktadır.

Sonuç olarak Alford ve Friedland tarafından ele alınan her bir perspektif, kendilerine özgü kurumsal mantıkları temelinde gerçekleştirilen bir sınıflandırmayla sunulmakta ve modern devletin gerçekliğinin farklı yönlerini okuyucuya göstermeyi başarmaktadır. Gerçekleştirilen kapsamlı literatür taraması, farklı devlet kuramlarıyla ilgili en önemli kaynakların yer aldığı sağlam bir referans listesi sunmaktadır. Bunların yanı sıra, her bir kuramın yapısı, analiz seviyesi, temel varsayımları, yöntemleri ve kavramlarını incelemede sağlanan derinliğin, indirgemeciliğe rağmen, oldukça etkileyici olduğunu belirtmek gerekir. Yalnızca bu özellikleri nedeniyle bile yararlanılabilecek bir kaynak olan bu kitabın, ortodoks kalıpların dışına çıkarak belirli yaklaşımları farklı kuramların pencerelerinden sorgulamak isteyen ve yaratıcılığa açık okurlar için önemli bir eser olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Bell, Daniel. 1958. The Power Elite Reconsidered. *American Journal of Sociology* 64(3), 238-50.
- Mills, C. Wright. 2000. *The Power Elite*. New York: Oxford University Press.
- Skocpol, Theda. 1979. *States and Social Revolutions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skocpol, Theda. 1985. *Bringing the State Back In: Strategies of Analysis in Current Research*. *Bringing the State Back In* içinde, der. Peter B. Evans, Dietrich Rueschemeyer, Theda Skocpol, 3-42. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, Charles. 1975. Revolutions and Collective Violence. *Handbook of Political Science* içinde, der. Greenstein, Fred I. ve Nelson W. Polsby, 483-555. Reading: Addison-Wesley.
- Tilly, Charles. 1978. *From Mobilization to Revolution*. Reading: Addison-Wesley Publishing.